

ابهام‌زدایی از اقتصاد اسلامی

www.ketab.ir

دکتر حسن سبحانی
(استاد دانشگاه تهران)

زمستان ۱۴۰۰

سبحانی، حسن، ۱۳۳۲-

ابهام‌زدایی از اقتصاد اسلامی / حسن سبحانی. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰؛ تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۴۰۰.

۲۹۲ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۹۹: اقتصاد؛ ۴۲) (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ ۲۴۹۷: اقتصاد اسلامی؛ ۷)

ISBN: 978-600-298-386-2

بها: ۵۸۴۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
نمایه.

۱. اسلام و اقتصاد. ۲. Economic aspects -- Islam. الف. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها

(سمت). ب. The Center for Studying and Compling University Books in Humanitics (SAMT)

Institute for Research and Development in the Humanities. ج. عنوان.

۲۹۷/۴۸۳۳

BP۲۳۰/۲

۸۶۷۶۱۵۳

شماره کتابشناسی ملی

ابهام‌زدایی از اقتصاد اسلامی

مؤلف: دکتر حسن سبحانی (استاد دانشگاه تهران)

ناشران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۰

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۵۸۴۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰) نامبر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص.پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی آسکو، پلاک ۴، تلفن: ۰۲۶۰۰۶۶۴

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

مرکز پخش، نمایشگاه و فروشگاه: تهران، روبه‌روی دانشگاه تهران، حد فاصل خیابان‌های فخر رازی و دانشگاه، مجتمع تجاری-اداری پارسا، واحدهای ۲۰۱ و ۷ و ۸، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶۶۴۰۸۱۴۵-۶۶۴۰۸۱۴۵-۶۶۴۰۸۱۴۵

(فروشگاه)، نامبر: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶۶۴۰۸۱۴۵-۶۶۴۰۸۱۴۵

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

فهرست مطالب

مقدمه ۱

فصل اول: اقتصاد اسلامی و سیاست

- مقدمه ۵
- ۱-۱. آیا منظور از اقتصاد اسلامی اقتصاد مسلمانان است؟ ۶
- ۱-۲. آیا اقتصاد اسلامی همان اقتصاد صدر اسلام است که در بیش از ۱۴۰۰ سال قبل مطرح بوده است؟ ۹
- ۱-۳. آیا اقتصاد اسلامی، اقتصاد رژیم‌های سیاسی اسلامی است و مطرح شدنش در روزگار ما متأثر از تأسیس این رژیم‌هاست؟ ۱۳
- ۱-۴. آیا اقتصاد کشورهای اسلامی، از مصادیق «اقتصاد اسلامی» است؟ ۱۷
- ۱-۵. آیا «اقتصاد اسلامی» جایگزین کارآمدتری برای اقتصاد مرسوم در دنیای پیشرفته امروز خواهد بود؟ ۲۲
- جمع‌بندی مطالب فصل اول ۲۸
- پی‌نوشت‌ها ۲۹

فصل دوم: اقتصاد اسلامی و منتخبی از پرسش‌های رایج

- مقدمه ۳۷
- ۲-۱. آیا اقتصاد اسلام همان مالیه یا بانکداری اسلامی است؟ ۳۸
- ۲-۲. آیا اقتصاد اسلامی، اقتصادی دولتی است؟ ۴۱
- ۲-۳. آیا اقتصاد اسلامی به‌معنای غیراسلامی بودن سایر اقتصادهاست؟ ۴۷
- ۲-۴. آیا اقتصاد اسلامی در دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی معتبر جهان مطرح است؟ ۵۱
- ۲-۵. آیا اقتصاددانان مسلمانی که به اقتصاد اسلامی نمی‌پردازند اقتصاددان اسلامی نیستند؟ ۵۸
- ۲-۶. آیا جایگاه پژوهش و آموزش اقتصاد اسلامی فقط در حوزه‌های علمیه است؟ ۶۱
- ۲-۷. اگر مباحث اقتصادی در ادیان هم مطرح است، چرا اقتصاد مسیحی و اقتصاد یهودی به وجود نیامده است؟ ۶۵
- جمع‌بندی مطالب فصل دوم ۷۱

فصل سوم: امکان‌پذیری اقتصاد اسلامی

- مقدمه ۸۳
- ۱-۳. آیا واقعی‌تی به نام اقتصاد اسلامی وجود دارد؟ ۸۳
- ۲-۳. آیا فضای اقتصادی صدر اسلام، قابلیت و ظرفیت کاربردی شدن در دنیای معاصر را دارد؟ ۸۸
- ۳-۳. اقتصاد اسلامی معادل کدام‌یک از دروس رشته اقتصاد است؟ اقتصاد خرد؟ اقتصاد کلان؟ و یا ۹۲
- ۴-۳. با توجه به جهان‌شمول بودن علم اقتصاد چه جایی برای مطرح شدن اقتصاد اسلامی وجود دارد؟ ۹۹
- جمع‌بندی مطالب فصل سوم ۱۰۴
- بی‌نوشت ۱۰۵

فصل چهارم: اقتصاد اسلامی و علم اقتصاد

- مقدمه ۱۱۱
- ۱-۴. آیا اقتصاد اسلامی به‌منزله نقد علم اقتصاد یا همان اقتصاد متعارف است؟ ۱۱۲
- ۲-۴. آیا اقتصاد اسلامی در زمره اقتصاد هنرودکس و از شاخه‌های آن محسوب می‌شود؟ ۱۱۷
- ۳-۴. آیا اقتصاد اسلامی را می‌توان صرفاً به‌عنوان بخشی از تحقیقات، در مجموعه مطالعات اقتصادی قلمداد نمود؟ ۱۲۰
- ۴-۴. آیا اقتصاد اسلامی علم اقتصاد را نادیده می‌گیرد؟ یا آن را می‌پذیرد و به عاملیت به آن متعهد است؟ ۱۲۳
- ۵-۴. آیا اقتصاد اسلامی، پارادایمی جدید در قبال علم اقتصاد و مدعی جایگزین شدن آن است؟ ۱۳۱
- جمع‌بندی مطالب فصل چهارم ۱۳۵
- بی‌نوشت‌ها ۱۳۶

فصل پنجم: اقتصاد اسلامی و نظریه‌پردازی

- مقدمه ۱۴۳
- ۱-۵. آیا می‌توان برای اقتصاد اسلامی نظریه‌پردازی کرد؟ ۱۴۴
- ۲-۵. آیا نظریه‌های اقتصاد اسلامی کاربردی هم هستند؟ ۱۴۷
- ۳-۵. آیا نظریه‌های اقتصاد اسلامی امکان آزمون تجربی را دارند؟ ۱۵۲
- ۴-۵. آیا امکان مدل‌سازی برای نظریه‌های اقتصاد اسلامی وجود دارد؟ ۱۵۵
- ۵-۵. آیا نظریه‌های اقتصاد اسلامی ابطال‌پذیر است؟ ۱۵۸
- ۶-۵. آیا قابلیت و امکان ابطال‌پذیری نظریه‌های اقتصاد اسلامی به صحت باورهای اسلامی آسیب وارد نمی‌کند؟ ۱۶۲
- ۷-۵. آیا نظریه‌های اقتصاد اسلامی جهان‌شمول می‌باشند؟ ۱۶۶
- ۸-۵. آیا جهان‌شمول نبودن نظریه‌های اقتصاد اسلامی با جامعیت اسلام منافعات ندارد؟ ۱۷۱
- جمع‌بندی مطالب فصل پنجم ۱۷۵
- بی‌نوشت‌ها ۱۷۶

فصل ششم: معرفت و روش در اقتصاد اسلامی

۱۸۱ مقدمه
۱۸۲ ۱-۶. آیا «انسان اقتصادی» می‌تواند انسان موردنظر اقتصاد اسلامی باشد
۱۸۶ ۲-۶. چرا ادعای عاری از ارزش بودن «رفتارهای اقتصادی» مورد چالش اقتصاد اسلامی است؟
۱۹۱ ۳-۶. چرا در بین محققان اقتصاد اسلامی، رویکرد واحدی به آن وجود ندارد؟
۱۹۸ ۴-۶. با توجه به تلقی‌های متفاوت از اقتصاد اسلامی، به کدامیک از آنها باید اکتفاء نمود؟
۲۰۴ ۵-۶. اقتصاد اسلامی، اقتصادی اثباتی و یا اقتصادی هنجاری است؟
۲۰۷ ۶-۶. موضوع و روش بررسی‌ها در اقتصاد اسلامی چیست؟
۲۱۲ جمع‌بندی مطالب فصل ششم
۲۱۳ پی‌نوشت‌ها

فصل هفتم: پارادایم اقتصاد اسلامی

۲۱۹ مقدمه
۲۲۰ ۱-۷. آیا غرض از اقتصاد اسلامی، احکام اقتصادی اسلام است؟
۲۲۴ ۲-۷. آیا غرض از اقتصاد اسلامی، بررسی اقتصادی مفاهیم اسلامی است؟
۲۲۸ ۳-۷. آیا اقتصاد اسلامی، اسلام‌پره‌کردن علم اقتصاد متعارف است؟
۲۳۲ ۴-۷. آیا اقتصاد اسلامی یک مکتب اقتصادی است؟
۲۳۵ ۵-۷. آیا غرض از اقتصاد اسلامی سیستم اقتصادی اسلام است؟
۲۴۰ ۶-۷. آیا غرض از «اقتصاد اسلامی» «علم اقتصاد اسلامی» است؟
۲۴۴ ۷-۷. آیا می‌توان به پارادایم اقتصاد اسلامی قائل بود؟
۲۵۰ جمع‌بندی مطالب فصل هفتم
۲۵۱ پی‌نوشت‌ها

فصل هشتم: اقتصاد اسلامی و نسبت آن با سایر سیستم‌های اقتصادی

۲۵۷ مقدمه
۲۵۸ ۱-۸. آیا سیستم اقتصادی اسلام همان سیستم اقتصادی سرمایه‌داری نیست؟
۲۶۲ ۲-۸. آیا سیستم اقتصادی اسلام همان سیستم اقتصادی سوسیالیستی نیست؟
۲۶۶ ۳-۸. آیا سیستم اقتصادی اسلام ترکیبی از سیستم‌های اقتصادی سرمایه‌داری و سوسیالیستی است؟
۲۷۲ جمع‌بندی مطالب فصل هشتم
۲۷۳ پی‌نوشت‌ها
۲۷۷ منابع و مأخذ
۲۸۱ نمایه اصطلاحات

مقدمه

در این سال‌ها که پس از بیش از ۳۵ سال تدریس در دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران به چگونگی‌های گذار این دوره طولانی می‌نگرم و قاعدتاً شاهد و یادآور پدیده‌های متنوع و گوناگون و گه‌گاه همراه به تعارض و اختلاف فراوان در آن می‌گردم، دو نکته بیش از نکات دیگر ذهنم را به خویش می‌خواند و مالدگاری خود را در مرور خاطره‌هایم مطرح میکند.

نکته اول آن است که همچون دیگر معلمان اقتصاد، تدریس من در دانشکده اقتصاد از دروس خرد و کلان و به‌طور مشخص تدریس اقتصاد کار و نیروی انسانی آغاز شد که اقتصاد خرد (۲) و اقتصاد کلان (۲) پیش‌نیاز آن برای انتخاب درس توسط دانشجویان بود و من آن‌قدر در تدریس این موضوعات اشتغال یافتم که کتاب تألیفی «اقتصاد کار و نیروی انسانی» ام‌پرنده جایزه تشویقی کتاب سال ۱۳۷۰ شد و کتاب «تحلیل اقتصادی» که مطالب آن را در تدریس اقتصاد خرد ۲ ارائه می‌کردم و آن را از انگلیسی ترجمه نموده بودم، چاپ هفتم خود را هم در انتشارات دانشگاه تهران تجربه نمود، البته در این میان، ترجمه کتاب «تنوری و مسائل اقتصاد خرد» که اثر دومینیک سالواتوره است و من آن را در سال‌های اولیه جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، به هنگام تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد اقتصاد در مدرسه تربیت مدرس (که بعدها به دانشگاه تغییر نام داد، ترجمه نموده بودم پدیده پرجاذبه دیگری است که تاکنون به چاپ چهل و چهارم رسیده و گستره کاربرد آن به‌نحوی بوده است که بسیاری از اقتصاددانان جوان و حتی میان‌سال فعلی کشور که در داخل و خارج به فعالیت‌های علمی اشتغال دارند در کنار کثیری از فارغ‌التحصیلان اقتصاد که در بخش‌های خصوصی و عمومی شاغل هستند اقتصاد خرد را از این کتاب و یا از این کتاب و سایر کتب اقتصاد خرد همچون تحلیل اقتصادی فراگرفته‌اند.